

**КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДВНЗ «КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УКРАЇНИ та ПРАВОЗНАВСТВА
МУЗЕЙ ІСТОРІЇ КРИВОРІЗЬКОГО ПЕДІНСТИТУТУ**

II

Історико-краєзнавчі читання

«КРИВОРІЖЖЯ: ПОГЛЯД У МИНУЛЕ...»

20 квітня 2016 року

Кривий Ріг — 2016

10. Дояр Л.В. Радянський закордонний туризм кінця 1950-х рр. очима криворізького гірничого інженера/ Л.В. Дояр// Scientific journal «Virtus». – 2016. – № 5 (February). – С. 209-213.
11. Дояр Л.В. Розстріляний курс/ Л.В. Дояр// Університетські новини. – 2016. – лютий.
12. Енциклопедія Криворіжжя у 2-х т./ [укл. В.П. Бухтіяров]. – Кривий Ріг: ЯВВА, 2005. – Т. 2. – 2005. – 816 с.
13. Криворожский горнорудный институт/ [Отв. редактор Н.И. Стариков]. – Львов: Изд-во Львовского ун-та, 1972. – 184 с.

**Шляхтич Р. П., к.і.н.,
доцент кафедри історії України та правознавства
Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»**

ДМИТРО ГОРБАЧІВ — ПЕРШИЙ КЕРІВНИК ОУН НА КРИВОРІЖЖІ (осінь 1941-зима 1942 р.р.)

Друга світова війна – одне з найжахливіших та контроверсійних явищ ХХ ст. Україна в роки війни виступала ареною на якій зійшлись у жорстокому протистоянні радянська та німецька армії, діяли різноманітні підпільні та партизанські групи. Діяльність радянських партизан висвітлена у багатьох вітчизняних та зарубіжних працях в яких доведено, що радянський рух Опору діяв майже на всій території України. Натомість діяльність підпілля ОУН(р) та формувань УПА досліджується відносно недавно і досі одним з малодосліджених аспектів залишається діяльність оунівського підпілля на сході України, зокрема і на території Криворіжжя.

В серпні 1941 року до Кривого Рогу прибуває один з роїв Південної похідної групи ОУН(р). До його складу входили українські націоналісти які мали за мету створити у місті осередок української державності, а серед його мешканців розповсюджувати націоналістичну ідеологію. Одним з найбільш активних членів цього рою, який відігравав значну роль в житті Кривого Рогу перших місяців окупації був Дмитро Горбачів.

Сьогодні дуже важко встановити місце народження цієї людини, адже існує щонайменше три версії його походження. Першу з них, висловив у своїх спогадах член ОУН(р) який перебував у Кривому Розі восени 1941 року Є. Стахів. Він відзначає, що Д. Горбачів «син петлюрівських емігрантів родом з Кубані [1, с. 94]». Інші відомості подає керівник Південної похідної групи Т. Семчишин. Він стверджує, що Д. Горбачів був уродженцем Дніпропетровської області, але мешкав у Польщі і навчався у Львівському держуніверситеті [2, арк. 91]. Є ще і третя точка зору, яку

висловлював член ОУН(р), другий редактор газети «Дзвін» Б. Євтухов. Під час одного з допитів він свідчив, що Д. Горбачів був родом з Галичини [3, арк. 17 зв.]. Більше того, існують різні відомості стосовно віку цієї людини. Так, Б. Євтухов наголошує що йому було на вигляд 24-25 років, а Т. Семчишин – 33-34 роки. Єдине, що більш-менш є узгодженим з біографії Д. Горбачіва до прибуття його в Кривий Ріг це освіта. Так, Б. Євтухов підтверджує слова Т. Симчишина про те, що Д. Горбачів навчався у Львівському державному університеті, а з 1939 по 1941 рік був його викладачем на посаді асистента, викладав хімію [3, арк. 17 зв.].

Колишній викладач-хімік виявився дуже вдалим організатором. Так, вже 17 серпня 1941 року Д. Горбачів скликав зібрання інтелігенції міста на якому була обрана міська управа на чолі з інженером С. Шерстюком [4, арк. 62]. А Д. Горбачів займає посаду очільника відділу пропаганди міської управи. Більшість членів міської управи були або членами ОУН, або її симпатиками, а тому до січня 1942 року націоналісти діяли в місті цілком легально. Тому і не дивно, що з серпня 1941 року над міською управою було вивішено синьо-жовтий український прапор, а в місті вільно висіли плакати «Слава Степану Бандері», «Слава Самостійній Україні» [5, арк. 42 зв.]. Більше того, вже з перших днів створення міської управи її діловодство, завдяки наполяганням Д. Горбачіва, було переведено на українську мову. А серед робітників управи розповсюджувались націоналістичні агітаційно-пропагандистські матеріали [6, арк. 21].

Д. Горбачів діяв у відповідності до основних завдань які були поставлені перед окружними провідниками ОУН(р). Вони передбачали крім створення місцевих органів влади, ще й залучення молоді до Організації та забезпечення діяльності громадсько-культурних товариств. Так, зі свідчень інспектора відділу освіти міської управи М. Желтухи відомо, що в кінці серпня на початку вересня 1941 року в місті, з ініціативи Д. Горбачіва, були проведені курси для молоді. На них записались близько 40 осіб, а основною їх метою було розповсюдження серед молодих людей ідей українського націоналізму. З цією ж метою, в серпні 1941 року Д. Горбачів дав М. Жовтусі, як і іншим вчителям, брошуру з програмою ОУН. (Цікаво, що очевидно для конспірації, на обкладинці було написано «Конституція – основной закон СССР»). Ця програма передбачала Створення Української держави без більшовиків та німців, а також пропонувалось запровадити приватну власність на землю та інші засоби

виробництва [4, арк. 23-24]. Взагалі, ставлення Д. Горбачіва до німців було негативним. Адже, як згадував М. Желтуха, під час однієї розмови з ним Д. Горбачів наголосив, що німці не друзі українцям і сильно допомагати їм не варто.

Проте робота з вчителями на цьому не обмежувалась. Відомо, що протягом осені 1941 року з ініціативи керівника відділу пропаганди міської управи було проведено декілька зустрічей з вчителями. Найбільша з них відбулась в жовтні або листопаді 1941 року. На ній були присутні близько 100 осіб вчителів, а від міської управи – Д. Горбачів, М. Пронченко, А. Олійник та інші. Ця конференція мала зорієнтувати педагогічні кадри Криворіжжя, як проводити викладання в нових умовах. Про цю задачу свідчить характер доповідей. Так, М. Желтуха виступав з доповіддю «Культура мови» [4, арк. 30]. Отже, робота з молоддю та вчителями була одним з пріоритетів ОУН(Б). Проте, не менш важливою була робота по створенню «Просвіти».

Восени 1941 року з ініціативи Д. Горбачіва була проведена конференція інтелігенції міста на якій була утворена «Просвіта». Перед поважним зібранням виступив сам Д. Горбачів, який заявив, що створення «Просвіти» буде сприяти вихованню народу на принципах націоналізму та виховувати в українцях прагнення до створення власної державності. Така задача видавалась цілком логічною, адже галичани, які прибули в місто мали переконувати місцевих мешканців, що української держави в рамках СРСР не існувало та не існує, а УРСР – це квазідержави.

На цьому ж зібранні було обрано правління «Просвіти». До його складу увійшли М. Желтуха, Д. Горбачів, В. Кириленко, А. Олійник, С. Шерстюк, П. Кузин та інші [4, арк. 52зв-53]. Філії «Просвіти» створювались в районах міста, а також в сільській місцевості.

Більше того, Д. Горбачів їздив навіть в Дніпропетровськ для підтримання місцевого осередку Українського клубу. Ця поїздка відбулась в жовтні 1941 року. Щоправда, німці не дозволили провести це зібрання, але про намір це зробити свідчив член ОУН(р) Дніпропетровська Г. Максименко [7, арк.23].

Також з ініціативи Д. Горбачіва вже в серпні 1941 року створюється місцева газета «Дзвін». Першим її редактором стає відомий криворізький поет М. Пронченко. Відразу газета стала випускати матеріали проукраїнського характеру. На її шпальтах з'являлись статті присвячені діяльності українського козацтва, українські вірші та

проза. Проте, на листопад 1941 року відносини між Д. Горбачівим та М. Пронченком загострилися, що привело до заміни останнього на Б. Євтухова. Вже згадуваний Є. Стахів у своїх спогадах відзначає, що саме після доносу Д. Горбачіва криворізька поліція заарештувала М. Пронченка та секретаря редакції І. Потапенко [1, с.94]. Хоча ця версія може бути хибною адже І. Потапенко був завербований до ОУН(Б) Б. Євтуховим за наказом Д. Горбачіва [3, арк. 32]. А тому, мало вірогідно, що Д. Горбачів був причетний до знищення члена ОУН(р).

Грудень 1941 – січень 1942 року позначилися хвилею арештів українських націоналістів у місті. За таких обставин Д. Горбачів полишає Кривий Ріг і повертається в Західну Україну.

Нажаль, відомостей про Дмитра Горбачіва після від'їзду з Кривого Рогу поки що не знайдено. Проте пошуки продовжуються...

ДЖЕРЕЛА та ЛІТЕРАТУРА:

1. Стахів Є. Кризь тюрми, підпілля й кордони / Є. Стахів – К.: Рада, 1995.
2. ГДА СБУ. – Ф.13. – Спр.372. – Т.1.
3. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. – Спр. П- 27466.
4. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. – Спр. П- 25362.
5. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. – Спр. П- 25497.
6. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. – Спр. П- 26558.
7. ДА СБ України, м. Дніпропетровськ. – Спр. П- 24502.– Т.1

Товстоляк Н.М.,

к.і.н., доцент

**Криворізький педагогічний інститут
ДВНЗ «Криворізький національний університет»**

ОЛЬГЕРД ПЕТРОВИЧ АРТЮШЕВСЬКИЙ (1921-1992): ЖИТТЯ ТА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Серед істориків, що викладали історію у Криворізькому педагогічному інституті, особливе місце посідає Ольгерд Петрович Артюшевський (1921-1992). Це була людина із широкими знаннями, справжній фахівець – педагог, людина високої культури, ерудиції. На його долю довелося багато трагічних подій, пов'язаних із II світовою війною та важкими післявоєнними роками. Його біографія ще мало вивчена, тому чекає на своїх дослідників. Деякі документи з архіву Криворізького